

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра цивільного права і процесу

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни: “Цивільне право (особлива частина)”
на тему:
«Договір оренди транспортного засобу»

Студентки: 3 курсу, групи ПР-32

Чубко Христини

Керівник: д-р.ю.н., проф., завідувач
кафедри цивільного права і процесу
Лукасевич- Крутник І.С.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.....	5
1.1. Поняття та правова природа договору оренди транспортного засобу.....	5
1.2. Нормативно-правове регулювання договору оренди транспортного засобу.....	7
Висновки до розділу 1	10
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.....	11
2.1. Істотні умови договору та правовий статус сторін.....	11
2.2. Відповідальність сторін, підстави зміни та припинення договору.....	15
Висновки до розділу 2.....	18
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.....	20
Висновки до розділу 3.....	22
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті сучасних соціально-економічних трансформацій, зумовлених повномасштабною війною в Україні, глобальними змінами у сфері економіки та зростанням мобільності учасників господарських відносин, питання ефективного правового регулювання договору оренди транспортного засобу набуває особливої значущості. У нинішніх умовах значна частина суб'єктів господарювання, державних структур, благодійних організацій і волонтерських об'єднань змушена оперативно адаптувати логістичні та транспортні стратегії до нових викликів, що, своєю чергою, потребує доступних і гнучких механізмів користування транспортними засобами без необхідності їх придбання у власність.

Договір оренди транспортного засобу виступає одним із ключових інструментів задоволення таких потреб, адже дозволяє тимчасово залучати необхідні ресурси з мінімальними витратами та ризиками. Він є особливо актуальним у період фінансової нестабільності, коли більшість учасників ринку не мають змоги або доцільності вкладати значні кошти у придбання транспортних засобів. З огляду на активізацію гуманітарних перевезень, військово-логістичних операцій, а також відновлення економічної активності у прифронтових регіонах, зростає потреба у чіткому правовому забезпеченні тимчасового користування транспортом..

Науково-практичне значення дослідження полягає у визначенні ключових особливостей укладення, виконання та припинення договору оренди транспортного засобу, з урахуванням нових викликів і потреб, що постали перед суспільством. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства, підвищення юридичної грамотності сторін договору, а також у практичній діяльності правників.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають у процесі укладення та виконання договору оренди транспортного засобу.

Предметом дослідження є договір оренди транспортного засобу.

Метою курсової роботи є аналіз договору оренди транспортного засобу, визначення особливостей його правового регулювання, виявлення актуальних проблем та перспектив удосконалення законодавчої бази.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**:

- розкрити поняття та правову природу договору оренди транспортного засобу;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання договору;
- охарактеризувати істотні умови договору та правовий статус його сторін;
- дослідити підстави відповідальності, зміну та припинення договору;
- виявити основні проблеми правозастосування та визначити можливі шляхи вдосконалення законодавства.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи пізнання: аналіз, синтез, логіко-системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий метод, а також метод узагальнення судової практики.

Структура курсової роботи складається зі вступу, трьох розділів, які включають підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

1.1. Поняття та правова природа договору оренди транспортного засобу

Договір оренди транспортного засобу є окремим видом зобов'язання у системі договірних прав, що належить до категорії договорів майнового найму. Відповідно до статті 759 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), за договором найму (оренди) одна сторона – наймодавець – передає або зобов'язується передати другій стороні – наймачеві – майно у користування за плату на визначений строк [18]. У свою чергу, договір оренди транспортного засобу – це правочин, в межах якого орендодавець (наймодавець) передає орендарю (наймачеві) транспортний засіб у тимчасове користування, при цьому збереження права власності на об'єкт залишається за орендодавцем [3].

Науковці відзначають, що договір найму (оренди) транспортного засобу - це «цивільно-правовий договір, за яким наймодавець (орендодавець) передає або зобов'язується передати наймачеві (орендарю) за плату транспортний засіб у тимчасове володіння та користування» [7].

Особливістю договору оренди транспортного засобу є його предмет – рухоме індивідуально визначене майно, що підлягає державній реєстрації (наприклад, автомобілі, автобуси, мотоцикли, спецтехніка). Передача таких засобів у користування вимагає дотримання певної правової процедури, що ускладнює правовідносини найму порівняно з передачею іншого майна.

Варто зауважити, що оренда транспортного засобу може бути двох видів: з екіпажем та без екіпажу, що детальніше регламентується главою 58 ЦК України [18]. У першому випадку орендодавець забезпечує надання транспортного засобу разом із персоналом для його управління, у другому – передає лише техніку.

Тобто, договори оренди транспортних засобів класифікуються на кілька основних типів: такі, що передбачають передачу транспортного засобу у користування з екіпажем або без нього; договори щодо найму повітряного, морського чи наземного самохідного транспорту; а також правочини, які відповідно до законодавства мають бути нотаріально посвідчені, проте оформлюються у простій письмовій формі, разом з іншими подібними видами договорів [15].

З економіко-правової точки зору, договір оренди транспортного засобу є платним зобов'язанням, оскільки за використання об'єкта орендар зобов'язаний вносити визначену договором плату. Плата виступає джерелом доходу орендодавця, який, у випадку якщо є фізичною особою, зобов'язаний сплачувати податок з доходів фізичних осіб відповідно до положень статті 162 Податкового кодексу України [9].

Право на передачу транспортного засобу в оренду є проявом повноважень власника щодо володіння, користування і розпорядження майном відповідно до статті 319 ЦК України [18]. Укладення такого договору не потребує наявності ліцензії або дозволу, якщо така діяльність не носить систематичного підприємницького характеру.

Таким чином, договір оренди транспортного засобу поєднує в собі загальні риси договорів майнового найму та специфіку, зумовлену особливостями об'єкта оренди – транспортного засобу. Його правова природа полягає у встановленні тимчасових зобов'язальних правовідносин між сторонами, заснованих на принципах еквівалентності, свободи договору, правової визначеності та дотримання вимог закону.

1.2. Нормативно-правове регулювання договору оренди транспортного засобу

Договір оренди транспортного засобу регулюється низкою нормативно-правових актів, що охоплюють як загальні положення цивільного права, так і

спеціальні норми, спрямовані на регламентацію експлуатації окремих видів транспортних засобів, їх реєстрації, страхування та оподаткування. Розглянемо правове підґрунтя функціонування цього інституту.

В першу чергу, вважаємо за необхідне відзначити основоположний закон України – Конституція, так вона не регламентує безпосередньо питання оренди транспортних засобів, однак формує базові принципи правової системи, зокрема: стаття 41 гарантує право власності, включаючи право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном, що є фундаментом для здійснення оренди транспортного засобу; стаття 42 забезпечує свободу підприємницької діяльності, що дозволяє укладення договорів оренди у господарській сфері; стаття 13 визначає, що власність зобов'язує, що також накладає відповідальність на власника (орендодавця) за стан транспортного засобу [5].

Наступним та першим і основним нормативним актом є Цивільний кодекс України який безпосередньо регламентує укладення, виконання та припинення договору оренди транспортного засобу. Відповідно до глави 58 ЦК України (статті 799-806), законодавець передбачає два різновиди таких договорів – з наданням транспортного засобу з екіпажем або без нього, кожен з яких має окремі правові особливості [18]. Кодекс визначає обсяг прав і обов'язків сторін, зокрема щодо технічного стану транспортного засобу, здійснення його ремонту, забезпечення страхування та допустимого кола осіб, які можуть ним користуватися. Крім того, передбачено, що до договору оренди транспортного засобу застосовуються загальні положення про найм, якщо інше не передбачено спеціальними нормами.

У випадку оренди транспортних засобів, що залучаються до господарської діяльності, застосовується Господарський кодекс України [1]. Він містить норми щодо господарських зобов'язань, загальні засади укладення господарських договорів, зокрема договірних зобов'язань суб'єктів господарювання, що передбачають передачу майна в тимчасове користування.

В окремих випадках, правове регулювання здійснюється за допомогою спеціальних кодексів, таких як Повітряний кодекс України [8] та Кодекс торговельного мореплавства України [4]. Зокрема, Повітряний кодекс встановлює вимоги до укладення договорів оренди повітряних суден, серед яких обов'язковість письмової форми та державної реєстрації, наявність сертифікату експлуатанта у орендаря та обов'язкове страхування. Аналогічно, Кодекс торговельного мореплавства регламентує укладення договорів оренди морських суден з екіпажем і без нього, передбачаючи розмежування повноважень сторін щодо управління судном, витрат на його утримання та відповідальності за безпечну експлуатацію. Такі договори можуть підлягати реєстрації у відповідних державних реєстрах морського флоту.

Значну роль у правовому забезпеченні орендних відносин даного договору відіграє Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [13]. Закон встановлює обов'язок наявності чинного полісу страхування відповідальності не лише у власника, але й у особи, якій передано транспортний засіб в користування, включно з орендарем. Також Закон визначає порядок страхових виплат, винятки з відповідальності та спеціальні вимоги до страхових компаній. Тому він забезпечує гарантії компенсації завданих збитків у випадку дорожньо-транспортних пригод, що мають місце під час використання орендованих транспортних засобів.

Крім того, правове регулювання доповнюється нормами Податкового кодексу України [9], який встановлює обов'язки з оподаткування доходів, отриманих фізичними або юридичними особами внаслідок передачі транспортних засобів в оренду. Доходи орендодавця підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб або корпоративним податком залежно від суб'єктного складу сторін договору. Податкове регулювання відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової прозорості та легальності здійснення господарських операцій в межах договору оренди.

В тому числі, слід на нашу думку відзначити про Закон України «Про транспорт» [14], який встановлює основи функціонування транспортної системи України та правові засади організації транспортного процесу. У межах орендних відносин особливе значення мають положення про забезпечення безпеки перевезень, відповідальність учасників транспортного процесу та взаємодію різних видів транспорту, зокрема при укладенні договорів оренди між підприємствами транспортної сфери.

Також, відзначимо про Закон України «Про автомобільний транспорт» [11], саме він деталізує питання експлуатації автомобілів, які можуть бути предметом оренди. У ньому містяться норми щодо порядку використання транспортних засобів у підприємницькій діяльності, вимог до ліцензування перевезень, відповідальності перевізника, правил оформлення транспортної документації, що набувають особливого значення при наданні орендованих автомобілів для перевезень вантажів чи пасажирів.

У сфері оренди транспортних засобів водночас слід враховувати положення Закону України «Про дорожній рух» [12], який регламентує обов'язки власника або користувача транспортного засобу щодо забезпечення технічного стану, наявності відповідних документів та дотримання безпеки руху. На нашу думку, це важливо для забезпечення належної експлуатації об'єкта оренди.

Таким чином, нормативно-правова база договору оренди транспортного засобу охоплює як загальні цивільно-правові норми, так і спеціальні положення, пов'язані з технічними, страховими та фіскальними аспектами функціонування транспортних засобів. Комплексний характер правового регулювання забезпечує належну правову визначеність, баланс інтересів сторін договору та сприяє розвитку транспортної галузі як у побутовій, так і в комерційній сфері.

Висновки до розділу 1

У ході аналізу загальної характеристики договору оренди транспортного засобу встановлено, що цей договір є різновидом договору майнового найму зі специфічним предметом – рухомим індивідуально визначеним майном, яке підлягає державній реєстрації. Його правова природа полягає у тимчасовому переданні транспортного засобу у користування за плату без переходу права власності. Укладення такого договору вимагає дотримання низки юридичних вимог, зокрема – письмової форми, а у випадку участі фізичних осіб – обов'язкового нотаріального посвідчення.

Правове регулювання договору оренди транспортного засобу здійснюється як загальними нормами Цивільного кодексу України (зокрема главою 58), так і спеціальними законодавчими актами, що охоплюють питання експлуатації, реєстрації, страхування та оподаткування відповідних засобів. У випадку повітряного чи морського транспорту застосовуються положення спеціалізованих кодексів (Повітряного та Кодексу торговельного мореплавства України), які деталізують порядок укладення та виконання договорів такого типу.

Особливістю правового регулювання є також наявність розмежування оренди транспортного засобу з екіпажем та без нього, що впливає на обсяг прав та обов'язків сторін. Конституційні норми гарантують основу для реалізації таких правовідносин, закріплюючи право власності, свободу підприємництва та відповідальність за використання майна.

Таким чином, договір оренди транспортного засобу є комплексним правовим інститутом, що поєднує елементи цивільного, господарського, транспортного та податкового права, а також виступає важливим механізмом забезпечення ефективного використання приватного та комерційного транспорту в умовах ринкової економіки.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

2.1. Істотні умови договору та правовий статус сторін

У науковій літературі зустрічається розширений підхід до визначення істотних умов договору оренди транспортного засобу. Окрім базових положень, які прямо передбачені Цивільним кодексом України, окремі дослідники пропонують доповнити цей перелік іншими критично важливими умовами, без яких укладення та належне виконання такого договору є неможливим або ускладненим. Зокрема, серед таких умов називають:

- визначення предмета договору, тобто конкретизація марки, моделі, технічного стану транспортного засобу та його ідентифікаційних характеристик;
- строк дії договору, що визначає період користування об'єктом оренди;
- розмір орендної плати з урахуванням можливості її індексації;
- порядок проведення технічного обслуговування та ремонту орендованого транспортного засобу;
- механізм повернення або, за домовленістю сторін, викупу майна після завершення строку дії договору [6].

Окрему увагу правознавці звертають на умови, які, хоч і не є прямо передбаченими законом як істотні, однак мають важливе практичне значення. До таких належать:

- зобов'язання наймача підтримувати транспортний засіб у належному технічному стані;
- обов'язок наймача сплачувати податки, збори й інші витрати, що виникають у зв'язку з експлуатацією транспортного засобу;
- обов'язок наймодавця застрахувати предмет договору на випадок настання страхових ризиків;

– положення щодо відшкодування збитків у разі втрати або пошкодження автомобіля, якщо такі наслідки настали з вини наймача [7].

Окрім зазначеного, договір має містити конкретизовані положення щодо порядку оплати: розмір орендної плати, форму та строки її внесення, а також періодичність платежів. Усі ці елементи покликані забезпечити прозорість договірних відносин і мінімізувати можливість виникнення спорів між сторонами.

Водночас, аналізуючи структуру договору оренди транспортного засобу, вважаємо за необхідне зупинитися на трьох базових істотних умовах: предмет, ціна та строк. Такі умови на нашу думку мають першочергове значення для кваліфікації правовідносин як договору оренди та визначають правову природу договору та є обов'язковими для його дійсності відповідно до вимог цивільного законодавства.

Відповідно до положень частини першої статті 798 Цивільного кодексу України, предметом договору найму (оренди) транспортного засобу можуть бути різні види рухомого майна, що підпадають під категорію транспортних засобів [18]. Зокрема, це повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби та інші подібні об'єкти.

До повітряних суден, згідно з пунктом 79 частини першої статті 1 Повітряного кодексу України [8], належать технічні апарати, здатні утримуватись у повітрі за рахунок взаємодії з повітряним середовищем, яка не є результатом відбиття повітря від земної поверхні. Такий підхід дозволяє віднести до повітряних суден як літаки, так і вертольоти, дирижаблі та інші літальні апарати, що відповідають визначеним технічним критеріям.

Морські транспортні засоби, зокрема торговельні судна, визначаються як самохідні або несамохідні плавучі об'єкти, що можуть використовуватися для широкого кола завдань. Як передбачено частиною першою статті 15 Кодексу торговельного мореплавства України [4], такі судна застосовуються для перевезення вантажів, пасажирів, пошти, ведення рибного промислу, проведення розвідки й добування корисних копалин, виконання рятувальних та

буксирувальних операцій, а також для забезпечення державного нагляду на морі, здійснення наукової чи освітньої діяльності, спортивних змагань та інших цілей.

Щодо наземних транспортних засобів, їх правове визначення міститься у Законі України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [13]. Згідно з ним, такими визнаються технічні засоби, призначені для перевезення осіб або вантажу, а також для розміщення на них спеціалізованого обладнання чи механізмів. Обов'язковою умовою є державна реєстрація таких засобів в органах Міністерства внутрішніх справ України або тимчасове використання в межах митної території України з відповідною реєстрацією в інших країнах та наявністю дозволу на участь у дорожньому русі.

Тому бачимо, що предмет договору оренди транспортного засобу є досить широким за своїм змістом і охоплює різноманітні види техніки, кожен з яких має свої юридичні особливості, що повинні враховуватись під час укладення договору.

Однією з ключових умов договору найму (оренди) транспортного засобу є встановлення розміру та порядку внесення плати за користування переданим майном. Згідно із загальними положеннями цивільного законодавства, розмір орендної плати визначається за згодою сторін і фіксується безпосередньо в договорі. У випадках, коли така умова не була погоджена, розмір плати визначається з урахуванням якості об'єкта оренди, його технічного стану, ступеня зносу, ринкової вартості та інших істотних обставин.

Плата може здійснюватися в грошовій або натуральній формі, залежно від домовленостей сторін, які мають бути чітко закріплені в договорі. Крім того, на практиці часто передбачається можливість індексації плати, що дозволяє сторонам коригувати її розмір відповідно до змін економічних умов (наприклад, інфляційних процесів або зміни вартості пального) [2].

У разі, якщо користування транспортним засобом істотно обмежене з причин, які не залежать від наймача, останній має право вимагати

пропорційного зменшення орендної плати. Якщо ж використання об'єкта оренди стає неможливим зовсім, орендар звільняється від обов'язку сплачувати плату за відповідний період [2].

Зазвичай оплата здійснюється щомісячно, однак сторони мають право погодити іншу періодичність або порядок внесення плати.

Наступним відзначимо про строк дії даного договору. Так, тривалість договору найму транспортного засобу встановлюється у відповідному договорі. За відсутності прямої вказівки на строк дії, такий договір вважається укладеним на невизначений період. У такому випадку кожна зі сторін має право ініціювати припинення зобов'язань за договором шляхом письмового повідомлення іншої сторони. Загальноприйнятий строк такого повідомлення становить один місяць, але щодо нерухомого майна цей термін продовжується до трьох місяців, якщо інше не передбачено законом або договором [2].

Крім того, для окремих категорій майна, у тому числі деяких видів транспортних засобів, можуть встановлюватися граничні строки оренди. Якщо договір укладено на невизначений строк, але жодна зі сторін не виявила наміру його припинити до настання максимального строку, передбаченого законодавством, такий договір автоматично припиняється після його спливу. Водночас, якщо сторони уклали договір на строк, що перевищує встановлену межу, він вважається чинним у межах допустимого строку.

Також, слід відзначити про сторони даного договору, а саме про їх правовий статус. Сторонами договору оренди транспортного засобу можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, незалежно від форми власності чи організаційно-правового статусу. Основною умовою участі в зобов'язанні є наявність цивільної правоздатності та дієздатності. Наймодавцем (орендодавцем) за договором може бути особа, яка має право розпорядження транспортним засобом, тобто його власник або інша особа, якій передано відповідні повноваження на підставі закону або договору (наприклад, комісії, доручення, управління майном тощо).

Для фізичних осіб не передбачено обов'язку бути суб'єктом підприємницької діяльності для укладення договору оренди – це може бути будь-яка приватна особа, яка володіє транспортним засобом на праві власності, має повну цивільну дієздатність і досягла віку 18 років. Однак у випадках, коли оренда має систематичний та прибутковий характер, така діяльність може вважатися підприємницькою, що, у свою чергу, вимагає відповідної державної реєстрації.

Особливості участі у правовідносинах з оренди транспортного засобу неповнолітніх осіб визначаються положеннями цивільного законодавства. Особи віком від 14 до 18 років можуть укладати договори лише за письмовою згодою своїх батьків або інших законних представників, за винятком випадків емансипації (ст. 35 Цивільного кодексу України) [18]. Така згода є важливою умовою чинності правочину й покликана забезпечити баланс між свободою волевиявлення неповнолітнього та захистом його майнових інтересів.

Щодо юридичних осіб, то вони беруть участь у договорі оренди транспортного засобу через свої уповноважені органи або представників, діючи в межах, визначених статутом або довіреністю. Важливо, щоб підписання договору відбувалося особами, наділеними відповідними повноваженнями, і в межах цільового призначення діяльності юридичної особи, якщо таке передбачене її установчими документами.

Укладення договору з особою, яка не має належної цивільної дієздатності або правомочності розпоряджатися транспортним засобом, може призвести до визнання договору недійсним відповідно до положень ст. 215 Цивільного кодексу України [18].

2.2. Відповідальність сторін, підстави зміни та припинення договору

Відповідальність орендаря та орендодавця за невиконання або неналежне виконання зобов'язань має свої особливості, зумовлені специфікою предмета

оренди – рухомого майна підвищеної джерела небезпеки, яке використовується з підвищеним ризиком для оточення та самого орендаря.

Цивільне законодавство України передбачає загальні положення про відповідальність сторін, що застосовуються до договору оренди транспортного засобу з урахуванням спеціальних норм (статті 799–801 ЦК України) [18]. Орендодавець несе відповідальність за передачу майна в неналежному технічному стані, що може призвести до шкоди, а також за приховані дефекти, які не могли бути виявлені під час прийняття транспортного засобу. Орендар, у свою чергу, відповідає за збереження, цільове використання об'єкта та своєчасне повернення. Крім того, якщо орендар є водієм транспортного засобу, він несе підвищену відповідальність відповідно до норм дорожнього законодавства.

З метою систематизації, у табл. 2.1 наведено типові порушення зобов'язань за договором оренди транспортного засобу та відповідальність сторін.

Таблиця 2.1

Типові порушення зобов'язань за договором оренди транспортного засобу та відповідальність сторін

№	Порушення	Суб'єкт відповідальності	Наслідки
1.	Невчасне повернення транспортного засобу	Орендар	Відшкодування збитків, пеня
2.	Передача технічно несправного авто	Орендодавець	Відшкодування шкоди, дострокове розірвання договору
3.	Використання авто не за призначенням	Орендар	Розірвання договору, збитки
4.	Відмова в усуненні дефектів, виявлених орендарем	Орендодавець	Розірвання договору, компенсація витрат

Примітка. Побудовано автором на основі [18]

Аналізуючи табл. 2.1., бачимо, що норми ЦК України створюють базову рамку відповідальності, однак на практиці часто виникає потреба у її

конкретизації в договорі, зокрема щодо строків усунення дефектів, порядку оплати ремонту, розміру неустойки тощо.

Окремої уваги заслуговують положення щодо підстав зміни та припинення договору. У Цивільному кодексі України передбачено, що договір може бути змінений за згодою сторін або в судовому порядку у випадках істотного порушення умов однією зі сторін або істотної зміни обставин (ст. 651 ЦК України) [18]. Типовими підставами для зміни умов можуть бути виявлення дефектів транспортного засобу, потреба у заміні транспортного засобу через непридатність, зміна вартості обслуговування або настання обставин форс-мажору.

Що стосується припинення договору, то воно може відбуватися внаслідок спливу строку дії договору, досягнення домовленості сторін або за рішенням суду в разі порушення зобов'язань. Зокрема, дострокове припинення може ініціюватися орендарем у разі виявлення суттєвих недоліків транспортного засобу, які унеможливають його подальшу експлуатацію. Орендодавець, у свою чергу, має право на розірвання договору, якщо орендар порушує умови експлуатації, передає транспортний засіб третім особам без дозволу або систематично не сплачує орендну плату [18].

Судова практика підтверджує, що часто сторони не приділяють належної уваги деталізації підстав припинення договору, що в результаті призводить до затяжних спорів. Зокрема, суди при оцінці підстав для дострокового розірвання договору орієнтуються на баланс інтересів сторін та добросовісність їх поведінки. У постановках Верховного Суду неодноразово наголошується, що неформалізованість істотних умов договору є підставою для визнання його недійсним або такого, що не підлягає виконанню.

Узагальнюючи, слід зазначити, що питання відповідальності, зміни та припинення договору оренди транспортного засобу залишаються однією з найменш врегульованих частин у договірній практиці. Це зумовлює необхідність як вдосконалення законодавчої бази (шляхом прийняття окремого

спеціального акта або внесення змін до чинних норм), так і підвищення юридичної грамотності сторін під час укладення договорів.

Висновки до розділу 2

У результаті дослідження змісту договору оренди транспортного засобу можна дійти висновку, що ключовими складовими цього правочину є визначення істотних умов, встановлення правового статусу сторін, деталізація їх обов'язків, механізмів відповідальності, а також підстав і порядку зміни або припинення договору. Цивільний кодекс України чітко окреслює мінімальний перелік істотних умов (предмет, строк, ціна), однак практика свідчить про доцільність розширення цього переліку з урахуванням специфіки транспортних засобів як об'єкта оренди.

Особливе значення має належна конкретизація предмета договору, що охоплює характеристики транспортного засобу, які дають змогу однозначно його ідентифікувати. Важливими є й умови щодо технічного обслуговування, страхування, відшкодування збитків, а також порядок повернення або можливого викупу об'єкта оренди. Це дозволяє забезпечити баланс інтересів сторін та зменшити ризики виникнення спорів.

У правовому статусі сторін простежується поділ зобов'язань: орендодавець відповідає за технічну справність та передачу майна, а орендар – за його цільове використання, оплату, збереження та дотримання умов експлуатації. Умови орендної плати повинні враховувати можливість індексації та змінюватися залежно від зовнішніх економічних факторів.

Законодавче регулювання також передбачає відповідальність сторін за порушення зобов'язань: орендодавець відповідає за технічні недоліки майна, а орендар – за псування, втрату або недотримання умов експлуатації. Враховуючи, що транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, такі правовідносини потребують підвищеного рівня юридичної конкретизації та обережності.

Отже, належне визначення змісту договору оренди транспортного засобу є критично важливим не лише для юридичної дійсності договору, але й для практичного забезпечення прав і законних інтересів сторін. Подальше вдосконалення нормативного регулювання повинно орієнтуватися на деталізацію істотних умов та розвиток практики їх уніфікованого закріплення в договірних шаблонах.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

У процесі аналізу правового регулювання договору оренди транспортного засобу в Україні виявляється низка актуальних проблем, які стосуються як змісту правовідносин сторін, так і практичної реалізації законодавчих положень. Основним викликом є фрагментарність та неоднозначність норм, закріплених у Цивільному кодексі України, а також відсутність єдиної узгодженої судової практики, що створює труднощі у правозастосуванні.

Зокрема, викликає зауваження ситуація із застосуванням договору оренди транспортного засобу без екіпажу, оскільки практика часто підміняє його іншими формами договорів – зокрема, лізингом або наданням послуг. Така невизначеність може призвести до зниження правової захищеності сторін, зокрема орендаря, який несе відповідальність за технічний стан транспортного засобу без чіткого регулювання обсягу зобов'язань орендодавця.

Крім того, правове регулювання не враховує сучасні тенденції у сфері мобільності, зокрема поширення короткострокової оренди (каршерінгу) та електронних сервісів, що опосередковують договірні відносини. На практиці це породжує складнощі з ідентифікацією правової природи таких угод, що може створити правову колізію між класичною орендою та договором про надання послуг.

Такі колізії наочно демонструє судова практика. Верховний Суд у постанові від 14 червня 2023 року у справі №125/1216/20 (провадження №14-25цс23) відступив від правових висновків, викладених у попередніх рішеннях Верховного Суду України (від 18 грудня 2012 року у справі №14/5025/1982/11) та Касаційного господарського суду (від 6 березня 2019 року у справі №910/22473/17) [10], вказавши, що договір оренди транспортного засобу, укладений між фізичними особами-підприємцями (ФОП), є правомочним і не

потребує нотаріального посвідчення. Аргументується це тим, що такі суб'єкти здійснюють діяльність з метою отримання прибутку, а правова природа ФОП та юридичної особи у даних правовідносинах вважається тотожною. Відповідно, положення частини другої статті 799 ЦК України до таких відносин застосовуватися не повинні. Дане рішення створює прецедент для перегляду усталених уявлень про обов'язковість нотаріального посвідчення при укладенні договору оренди транспортного засобу, зокрема в підприємницькій діяльності, і вимагає перегляду відповідних норм з метою запобігання протиріччям.

Ситуація свідчить про те, що навіть на рівні Верховного Суду відсутнє усталене бачення щодо застосування окремих норм, що, у свою чергу, зумовлює правову невизначеність та ризики для сторін договору.

У табл. 3.1 представлено ключові проблеми, що виникають у сфері правового регулювання договору оренди транспортного засобу, із коротким описом їх наслідків.

Таблиця 3.1

**Ключові проблеми, що виникають у сфері правового регулювання
договору оренди транспортного засобу**

№	Проблема	Потенційні наслідки
1.	Відсутність чіткого поділу між договорами оренди та лізингу	Плутанина в класифікації договорів, судові спори, податкові ризики
2.	Невизначеність відповідальності за технічний стан ТЗ	Спори про відшкодування шкоди, порушення прав орендарів
3.	Відсутність регламентації каршерінгу	Неможливість притягнення сторін до відповідальності в позасудовому порядку
4.	Обмеженість імперативних норм щодо безпеки експлуатації	Ризик для життя та здоров'я учасників дорожнього руху
5.	Відсутність єдиного підходу до електронної форми договору	Сумніви щодо дійсності договору, особливо при дистанційній оренді

Примітка. Побудовано автором самостійно

Як показано в табл. 3.1, проблеми мають системний характер і потребують законодавчого реагування. Так, відсутність нормативного закріплення механізмів електронного укладення договору оренди транспортного засобу ускладнює правову кваліфікацію угод, що укладаються

через мобільні застосунки, хоча саме такий спосіб є домінантним у практиці міської мобільності.

Аналіз міжнародного досвіду, зокрема законодавства країн ЄС, демонструє доцільність інтеграції спеціальних норм, які регулюють короткострокову оренду транспортних засобів, включаючи обов'язкові вимоги до договорів, укладених в електронній формі, та встановлення мінімальних стандартів безпеки та відповідальності.

Перспективи вдосконалення українського законодавства повинні передбачати комплексний підхід, який поєднує оновлення Цивільного кодексу України, адаптацію до нових цифрових форм взаємодії сторін, а також розробку підзаконних актів, що регламентують технічні, організаційні та процедурні аспекти реалізації договору оренди транспортного засобу. Важливим також є створення стандартних типових форм договорів, які могли б слугувати орієнтиром для практики та зменшити кількість спорів.

Таким чином, удосконалення правового регулювання у сфері оренди транспортних засобів є не лише юридичною, а й соціально-економічною необхідністю, яка дозволить адаптувати договірні конструкції до реалій сучасного ринку, зберігаючи при цьому баланс інтересів сторін та дотримання принципу правової визначеності.

Висновки до розділу 3

У результаті дослідження правового регулювання договору оренди транспортного засобу в Україні було виявлено кілька ключових проблем, які потребують невідкладного вирішення. Зокрема, фрагментарність і неоднозначність норм, що містяться в Цивільному кодексі України, створюють правову невизначеність, що ускладнює застосування законодавства на практиці. Складнощі виникають також через відсутність чіткої класифікації між договорами оренди та лізингу, а також через проблеми, пов'язані з визначенням

відповідальності за технічний стан транспортного засобу та обмеження в правовому регулюванні каршерінгу.

Важливою проблемою є також недостатня регламентація електронних договорів, що впливає на правову визначеність угод, укладених через мобільні додатки. Судова практика також демонструє відсутність єдиного підходу до застосування окремих норм, що призводить до правових колізій та суперечливих рішень, як це було продемонстровано у постановках Верховного Суду.

Перспективи вдосконалення правового регулювання оренди транспортних засобів включають необхідність оновлення Цивільного кодексу, розробку спеціальних нормативно-правових актів для регулювання короткострокової оренди та електронних договорів, а також стандартизацію типових форм договорів, що дозволить зменшити правові ризики та спори. Тільки комплексний підхід до вирішення цих проблем забезпечить правову визначеність і стабільність у відносинах між сторонами, зберігаючи баланс інтересів орендарів та орендодавців.

Таким чином, для адаптації законодавства до нових умов, включаючи цифровізацію процесів, необхідно прийняти оперативні заходи, що сприятимуть розвитку сучасної та ефективної системи правового регулювання оренди транспортних засобів в Україні.

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності та правового регулювання договору оренди транспортного засобу в Україні дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо його правової природи та функціонування в сучасному правовому полі. Цей договір є різновидом договору майнового найму, який передбачає тимчасове передання транспортного засобу у користування без переходу права власності. Основною сутністю цього договору є забезпечення орендарю можливості користування індивідуально визначеним рухомим майном – транспортним засобом, що має державну реєстрацію. Оренда такого майна є платною і потребує дотримання низки юридичних вимог, таких як письмова форма та обов’язкове нотаріальне посвідчення у випадку участі фізичних осіб.

Правове регулювання договору оренди транспортного засобу здійснюється через норми Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, а також спеціальні нормативно-правові акти, що стосуються реєстрації, страхування та оподаткування транспортних засобів. Крім того, окремі види транспорту, такі як повітряний або морський, підпадають під регулювання спеціалізованих кодексів, що визначають порядок укладення і виконання таких договорів. Зокрема, важливою є відмінність між орендою транспортних засобів з екіпажем та без нього, що визначає відповідальність сторін та їх права і обов’язки.

Особливістю правового регулювання є також забезпечення стабільності орендних відносин через визначення істотних умов договору, таких як предмет, строк та ціна, а також зобов’язання щодо технічного обслуговування, страхування та відшкодування збитків, що дозволяє забезпечити баланс інтересів сторін і мінімізувати ризики, пов’язані з використанням транспортних засобів, особливо в контексті підвищеної небезпеки, яку вони несуть.

Законодавче регулювання також передбачає відповідальність сторін за порушення зобов’язань: орендодавець відповідає за технічні недоліки майна, а орендар – за псування, втрату або недотримання умов експлуатації.

Враховуючи, що транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, такі правовідносини потребують підвищеного рівня юридичної конкретизації та обережності.

Водночас виявлені проблеми в правовому регулюванні договору оренди транспортного засобу, зокрема фрагментарність норм, неповне регулювання окремих аспектів, таких як каршерінг та електронні договори, потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, необхідно оновити Цивільний кодекс України, чітко розмежувати оренду та лізинг, а також розробити окремі нормативно-правові акти для регулювання короткострокової оренди і цифрових угод.

Перспективи вдосконалення правового регулювання включають створення стандартних форм договорів, деталізацію механізмів відповідальності сторін, а також розробку спеціалізованих норм для нових форм оренди, таких як електронні договори. Це дозволить зменшити правову невизначеність, забезпечити ефективність орендних відносин і сприяти розвитку ринку транспортних послуг в Україні в умовах цифровізації та глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
2. Договір найму (оренди) транспортних засобів. URL: [https://legalaid.wiki/index.php/Договір_найму_\(оренди\)_транспортних_засобів](https://legalaid.wiki/index.php/Договір_найму_(оренди)_транспортних_засобів) (дата звернення: 10.04.2025)
3. Договір оренди транспортного засобу. URL: <https://notarukr.com/uk/dogovir-orendy-transportnogo-zasobu/> (дата звернення: 02.04.2025)
4. Кодекс торговельного мореплавства України Кодекс від 23.05.1995 № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2025)
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.04.2025)
6. Крестон Геренті Груп Юкрейн. Оренда транспортного засобу у фізичної особи. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG140295> (дата звернення: 12.04.2025)
7. Найм (оренда) транспортного засобу. URL: <https://vinnicya.vn.ua/articles/yurydychni-pytannya/naym-orenda-transportnogo-zasobu> (дата звернення: 16.04.2025)
8. Повітряний кодекс України: Кодекс від 19.05.2011 № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
9. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
10. Постанова від 14.06.2023 по справі № 125/1216/20 Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/111614258> (дата звернення: 20.04.2025)

11. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025)
12. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 12.04.2025)
13. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 21.05.2024 № 3720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025)
14. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр#Text> (дата звернення: 16.04.2025)
15. Тарасенко Л. Договір найму (оренди) транспортного засобу Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2022. Випуск 61. С. 324-329
16. Цивільне право (частина особлива). Курс лекцій : навч. посіб. за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 640 с.
17. Цивільне право України (Особлива частина) (у схемах та таблицях) : навч. посіб. М. В. Парасюк, В. М. Парасюк, Н. М. Грабар. Львів : Растр-7, 2021. 467 с.
18. Цивільний кодекс: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.04.2025)